

Истражување на тема: Здравството и корупцијата

Автор:

Дарко Црвенковски

Институт за економски стратегии и меѓународни односи ОХРИД – Скопје

Октомври 2019, Скопје

Овој документ е подготвен од страна на Платформата на граѓански организации за борба против корупција со поддршка на американскиот народ преку Агенцијата на САД за меѓународен развој (УСАИД). Мислењата изразени во овој извештај им припаѓаат на авторите и не ги изразуваат ставовите на Агенцијата на САД за меѓународен развој или на Владата на Соединетите Американски Држави.

РЕЗИМЕ

Главната цел на истражувањето е да се идентификува нивото на корупција во здравството во Република Северна Македонија. Со ова истражување се таргетира корупцијата во здравството на микро ниво, корупцијата која се случува при секојдневниот контакт на пациентот и неговото семејство со вработените во јавните здравствени установи. Наодите и заклучоците изведени во ова истражување се засноваат врз три компоненти: 1) компаративна анализа на законите за здравствена заштита во делот на корупција на четири балкански држави, вклучувајќи ги Република Северна Македонија, Република Србија, Република Хрватска и Република Бугарија, 2) анализа на студии на случај на корупција во здравството и 3) податоци собрани од спроведена онлајн анкета на 207 испитаници.

Спроведеното истражување е поделено во три дела. Во првиот дел, истражувањето се фокусира на анализа на правните системи за здравствена заштита на четири балкански држави, при што се мапираат слабостите и силните страни во законските рамки на овие држави во делот на справување со корупцијата во здравството. Посебен акцент во анализата е ставен на развојот на законските рамки за здравствена заштита како и различните перцепции на корупцијата во различни правни системи.

Вториот дел на истражувањето е анализа на три студии на случај на корупција во здравството во Република Северна Македонија. Се работи за случаи на мала корупција на ниско ниво преку кои се врши анализа на перцепциите на граѓаните во државата за овој вид на корупција и прифатеноста на истата како еден вид општествена норма. Исто така, се анализираат и идентификуваат главните причини поради кои оваа корупција се случува и зошто истата не се пријавува кај надлежните органи.

Третиот дел на истражувањето се фокусира на квантитативна и квалитативна обработка на податоци од спроведена онлајн анкета при што се анализираат искуствата и перцепциите на граѓаните и пошироката јавност за нивото на корупција во здравството, нејзината распространетост и прифаќањето на корупцијата во здравството како општоприфатена социјална норма. Истражувањето се осврнува на запознаеноста на граѓаните со законските одредби за корупција во здравството и идентификување на причините за нејзиното постоење.

Истражувањето укажува на неколку главни заклучоци: 1) процентот на корупција во Република Северна Македонија е далеку над процентот на корупција во земјите од ЕУ, но во сооднос со процентот од поголемиот број на земји од Балканот, 2) перцепциите на граѓаните за корупција во здравството се многу поголеми од процентот на реалната корупција во здравството, 3) земјите кои станале членки на Европската Унија бележат значителен напредок во борбата со корупцијата во здравството, 4) давањето на награда е општо прифатена социјална норма во Република Северна Македонија, 5) корупција постои и во приватните здравствени установи.

СОДРЖИНА

1. Резиме	2
2. Содржина	3
3. Вовед и методологија	4
4. Правен систем за здравствена заштита (Република Северна Македонија, Србија, Хрватска и Бугарија).....	6
5. Студии на случај	8
6. Перцепциите на јавноста за корупцијата во здравството во Република Северна Македонија.....	10
7. Заклучоци	14
8. Препораки	15
9. Профил на авторот	16
10. Користена литература	17

ВОВЕД И МЕТОДОЛОГИЈА

Корупцијата во здравството претставува доста голема и широка тема која опфаќа неколку облици на корупција кои може да се појават во овој сектор. Вообичаено кога се зборува за корупција во здравството се мисли на малата, односно ситна корупција или таканаречените “плави коверти” корупција која се случува секојдневно при комуникацијата помеѓу пациентите и вработените во здравствените установи, со цел добивање побрза и поквалитетна услуга. Според Транспаренси интернешнал ова е и најраспространетиот вид на корупција во здравството од која најмногу страдаат пред сиромашните граѓани во државите. Сепак, покрај оваа корупција современата литература детектира уште неколку видови на корупција во здравството како што се корупција при набавка и одржување на медицинска опрема, корупција при набавка на потребни лекови и потрошни материјални за јавни здравствени установи, непотизам при вработувањето на соодветен кадар, корупција предизвикана од големите фармацевтски компании кои сакаат да ги пласираат или тестираат своите лекови. Истражувањата на Светска Банка покажуваат дека во некои земји 80% од набавените материјали и лекови никогаш не стигнуваат до локалните болници за кои истите се наменети.¹ Од друга страна најновото истражување на Транспаренси интернешнал за корупцијата во здравството дава поразителна статистика дека „на глобално ниво, над 7% од вкупните трошоците за здравствена заштита се губат поради корупција. Годишните трошоци за здравствена заштита на глобално ниво надминуваат 7,5 трилиони американски долари, со што се укажува дека над 500 милијарди американски долари предвидени за ресурси во здравството се изгубени поради корупција секоја година. Оттука, справувањето со корупцијата во овој сектор може да ослободи доволно финансиски средства за плаќање на универзална здравствена заштита за луѓето низ целиот свет,“.² Ова ни покажува дека здравството како сектор е подложно на корупција од различни видови и размери која е застапена во сите држави низ светот.

Со оглед на тоа дека корупцијата во здравството е опширна тема која има различни форми, ова истражување е насочено и се однесува само на малата корупција во здравството, односно корупцијата која се случува при секојдневниот контакт на пациентите и нивните најблиски со вработените во јавните здравствени установи. Главната цел на ова истражување е да го идентификува и измери нивото на овој тип на корупција во здравството во Република Северна Македонија, да го истражи мислењето на граѓаните за овој вид на корупција, дали овој тип на корупција претставува усвоена социјална норма и кои се причините за корупцијата во здравството. Истражувањето дава директни примери за корупцијата во здравството, но ќе даде и залучоци и препораки за негово намалување и превенирање. Исто така, во истражувањето е направена и

¹ Официјална веб страна на Transparency international: <https://www.transparency.org/topic/detail/health>; пристапено на 17.10.2019

² Брукер Тилл. „Игнорирањето на Пандемијата – Како корупцијата во здравството го загрозува Универзалното право на здравствена заштита“, Transparency international, 2019, стр. 2

компаративна анализа на правните системи за здравствена заштита на четири балкански држави.

При изработката на оваа студија, истражувачот користеше комбиниран пристап од анализа на примарни и секундарни извори на податоци. Целта на спроведувањето на оваа студија, а истовремено и главно истражувачко прашање е прашањето на тоа дали во здравството во Република Северна Македонија постои корупција и во колкава мера истата е застапена.

При спроведувањето на ова истражување беа искористени следните методи:

1. **Истражување на секундарни извори** – односно истражување и анализа на законски и подзаконски акти за здравствена заштита, како и литература, студии, статистики и истражувања од други автори поврзани со корупцијата во здравството. Овие истражувања ни ја даваат комплетна слика за темата во моментот како во државата, така и во државите кои се дел од истражувањето.
2. **Директни интервјуа** – при овие интервјуа имаше можност да се јави етички проблем, односно да се дадат податоци од чувствителен карактер. Поради тоа истражувачот внимаваше на етичките прашања и кодекси, за да не се открие идентитетот на испитаниците, како и идентитетите на инволвираните лица или институции во дадените случаи. Притоа на испитаниците им беше предочено дека податоците дадени при ова интервју се тајни и ќе се користат само за истражувачки цели.
3. **Компаративен метод** – По објаснување на состојбата, за истражувањето ќе се искористи компаративниот метод за пронаоѓање на аналогни ситуации во други правни системи. Компаративниот метод ќе содржи споредба на претходно идентификуваните и објаснети закони во земјите од интерес, како и споредба помеѓу тие закони и законите во нашата земја.

Со цел остварување на истражувачките цели, користени беа следните методи за собирање на податоци:

1. Анализа на документи (desk research), која вклучува преглед и анализа на следните документи:
 - a) Релевантна литература, научни и стручни трудови, извештаи и анализи што го анализираат феноменот на корупција во здравството
 - b) Законската и подзаконската рамка што ги уредува системите на здравствена заштита и системот за справување на корупцијата во здравството.
2. Спроведени директни интервјуа со граѓани кои се соочиле со корупција во здравството во Република Северна Македонија.
3. Спроведен онлајн прашалник јавно објавен на социјалните мрежи.

Прашалникот се состоеше од 18 прашања, со фокус на малата корупција во здравството во Република Северна Македонија. Поголемиот број од прашањата од прашалникот, нудеа повеќе избори за одговор, со можност и простор за појаснување на одговорите. Прашалниците беа пополнувани во периодот од 21 до 28 Октомври. Од 207 лица кои го пополниле прашалникот 74% проценти се жени, 25% се мажи, додека 1% не сакале да го откријат својот пол. Од нив 97% живееле во град додека 3% живеат на село. Најголемиот дел од испитаниците се со високо образование 50.2%, 33.8% се магистри на науки, 11.6% се со средно образование, 2.9% се со вишо образование, двајца испитаници се доктори на науки, а само еден е со завршено основно образование. Од испитаниците 76.8% се вработени додека 23.2% се невработени. Возрасната категорија на испитаниците е следната, 0.5% се под 18 години, 47.8% се на возраст од 18 до 29 години, 35.3% се на возраст од 30 до 39 години, 9.2% се на возраст од 40 до 49 години и 7.2% се на возраст од над 50 години.

ПРАВЕН СИСТЕМ ЗА ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА

Правните системи за здравствена заштита на глобално ниво се доста опширни и составени од голем број на закони. Тие регулираат голем број на различни сектори во здравството, од делот на здравствена заштита, здравствено осигурување, лекови, лиценци за работа, па се до делот за регулирање на заштитата на податоци на пациентите. Како и на глобално ниво, така и правните системи за здравствена заштита на Република Северна Македонија, Република Хрватска, Република Србија и Република Бугарија се составени од голем број на закони. Во ова истражување главната цел на правната анализа е да увидиме колку антикорупциските практики се застапени во законите за здравствена заштита.

Држави	Број на закони во правниот систем за здравствена заштита	Број на антикорупциски мерки во законот за здравствена заштита	Вредност на подарок кој е допуштен согласно закон изразен во евра
Република Северна Македонија	22 ³	1	од 16 до 49
Република Хрватска	30 ⁴	0	0

³ Веб страна на Министерството за здравство на Република Северна Македонија - <http://zdravstvo.gov.mk/zakoni-2/>

⁴ Веб страна на Министерството за здравство на Република Хрватска - <https://zdravlje.gov.hr/pristup-informacijama/zakoni-i-ostali-propisi/zakoni/zdravstveni-zakoni/1615>

Република Србија	⁵	1	од 23 до 462
Република Бугарија	22 ⁶	0	0

Правниот систем за здравствена заштита во Република Северна Македонија е составен од 22 различни закони. Во делот на антикорупциски мерки во Законот за здравствена заштита во Член 186, став 9 стои дека: „примање на подароци или друг вид на корист спротивно на закон, или примање или прифаќање на понуда да се прими подарок, парична корист или каква било друга корист со цел да се препорача, препише или набави одреден лек,⁷ претставува дисциплински прекршок, кој согласно законот се казнува со парична казна од 20 до 30% од едномесечниот износ на нето плата или со престанок на вработувањето во случаи кога настапиле штетни последици за здравствената установа. Вака поставената одредба во овој закон нагласува дека прифаќањето секаков вид на подарок или друга корист прифатена од здравствениот работник е казнив со закон без да биде прецизирано која е висината на тој подарок или услуга. Сепак, во Законот за вработените во јавниот сектор, во чиј опсег влегуваат и вработените во јавното здравство во Република Северна Македонија е нагласено дека: „Вработените во јавниот сектор не смеат да примаат подароци поврзани со нивната работа со исклучок на протоколарни и повремени подароци од пониска вредност. Подароци што не ја надминуваат вредноста од 1.000 денари, или подароци добиени од иста личност чијашто вкупна вредност не надминува 3.000 денари во дадена година, се сметаат за подароци од пониска вредност,⁸ Согласно овој член на законот, вработените во здравството смеат да примаат подарок во вредност до 1.000 денари, односно најмногу до 3.000 денари од едно лице во текот на една година бидејќи овие подароци се сметаат за подароци од пониска вредност и согласно овој закон се дозволени, односно не се сметаат како акт на корупција. Согласно законот забрана за примање на подароци со поголема вредност не е дозволена и за брачните другари и потесното семејство на вработените во јавното здравство, но и доколку пациентот или негови билски инсистираат да доделат подарок со поголема вредност, вработените во здравството се должни да го пријават истиот кај својот работодавач.

Во Република Хрватска правниот систем за здравствена заштита е составен од 30 закони. Иако, во законот за здравствена заштита како и во законите кои ги одредуваат правата и обврските на здравствените работници вработени во јавното здравство во Хрватска нема одредби кои се однесуваат на корупцијата, сепак во законите за државни службеници и Законот за спречување на судир на интереси строго е забрането примање на било каква награда или услуга од страна на здравствените работници.

⁵ На веб страната на Министерството за Здравство на Република Србија не беа достапни информации за бројот на закони

⁶ Веб страна на Министерството за здравство на Република Бугарија - <http://www.mh.government.bg/bg/normativni-aktove/zakoni/>

⁷ Закон за здравствена заштита на Република Северна Македонија Член 189, Став 9

⁸ Закон за вработените во јавниот сектор Член 39, Став 1

Во Република Србија согласно Законот за здравствена заштита, во Член 234 став 5 стои дека: „Здравствениот работник и здравствениот соработник кој врши здравствени услуги, односно здравствени активности во јавна здравствена установа, член на органи или стручни тела во јавна здравствена установа, како и членови на нивните непосредни семејства, не смеат да бараат или примаат пари, подарок, услуга или друга корист за себе, за членовите на нивното потесно семејство или на физички и правни лица за кои може разумно да се смета дека имаат интерес, кои можат да влијаат на непристрасноста или професионалното извршување на нивните должности, односно која може да се смета за награда во врска со извршувањето на нивните должности,„⁹ Во истиот закон во следниот член се вели дека: „Изразување на благодарност во форма на подароци со помала вредност, т.е. промотивен материјал и примероци, не изразени во пари или хартии од вредност и чијашто индивидуална вредност не надминува 5%, а вкупната вредност не го надминува износот на една просечна месечна плата без даноци и придонеси во Република Србија, не се смета за корупција, судир на интереси или приватен интерес,„. Согласно ова, вработените во јавното здравство во Република Србија несмеат да примат пари или хартии од вредност, но им е дозволено да примат подароци во вредност од 23 па се до 462 евра.

Што се однесува до Република Бугарија во моментот на сила се 22 закони кои го уредуваат секторот здравство. Во Законот за здравство нема ниту една одредба која се однесува на корупција и примање на подароци во мала вредност. Сепак во Законот за професионални организации на лекари и забари во Член 37, став 2 стои дека: „Стоматолозите и лекарите се одговорни за следниве прекршувања направени при исполнување на нивните професионални должности: 1. непочитување на правилата утврдени во кодексот на професионална етика,„¹⁰ Во кодексот за професионална етика на лекарите во Република Бугарија е опишан целиот однос помеѓу здравствениот работник и пациентот, и притоа забрането е земање на било каков подарок. При прекршување на овој кодекс санкциите за вработениот во јавното здравство се изразени преку казна во висина на вредност од една до пет плати.

СТУДИИ НА СЛУЧАЈ

Главната цел на студиите на случај беше да се увидат перцепциите на граѓаните кои веќе имаат некакво искуство со корупција во здравството. Беа направени три интервјуа при што истражувачот внимаваше на етичките прашања и кодекси, за притоа да не се открие идентитетот на испитаниците, како и идентитетите на инволвираните лица или институции во дадените случаи.

Во првиот случај се работи за корупција која испитаникот ја перцепира како давање на подарок за добро завршената работа на докторот, квалитетната услуга и грижа која истиот ја обезбедил иако давањето на подарокот се случил пред воопшто да биде дадена

⁹ Закон за здравствена заштита на Република Србија Член 234, Став 5

¹⁰ Законот за професионални организации на лекари и забари на Република Бугарија Член 37, Став 2

потребната здравствена услуга. *“Сопругата требаше да се породи и по неколку консултации одбравме доктор кој ни го препорачаа поголемиот дел од наши пријатели кои веќе имаа вакво искуство. Пријателите ни кажуваа дека би требало да го наградиме докторот ако сакаме истиот да се посвети и повеќе да се грижи за мојата сопруга. Докторот никогаш од нас не побара подарок или услуга, и ние бевме задоволни од неговата посветеност во процесот. Но, поради кажувањата на пријателите решив да го наградам со одреден паричен износ. Сè се заврши како што треба, и иако сметам дека докторот ќе си ја завршише работата и без подарокот, на крајот јас секако решив да дадам одреден подарок.,* Испитаникот не го перцепира ова како корупција и вели дека секако ќе го наградил докторот за добро завршената работа, што ни укажува на фактот дека корупцијата во здравството е прифатена како општествена норма, односно наградата за добро завршена работа е општоприфатена од сите и не се гледа како корупција.

Во второто интервју се работи за директна корупција, односно за барање на одреден паричен износ за да се забрза или добие одредена здравствена услуга. *„Сестра ми беше во животни загрозувачка ситуација и итно требаше да се оперира. Од клиниката и рекоа дека првиот слободен термин за операција е после три месеци и дека нема да може да се оперира веднаш. Откако пронајдовме лице поврзано со докторот и плативме одредена сума пари ни закажаа операција за два дена.,*. Ваквиот вид на корупција е тежок престап, пред се, бидејќи се работи за животни загрозувачка операција која морала да се изведе најбрзо што може и се работи за директно барање на средства и услуга од страна на здравствениот работник, со што директно се прекршува Законот за здравствена заштита и Законот за вработените во јавниот сектор.

Во третото интервју повторно се работи за перцепција дека докторите имаат мали примања и дека истите треба да се наградат доколку добро си ја завршат работата. *„Требаше да правам операција на коленото и долго време се мислев каде да ја направам бидејќи голем број на мои пријатели и познаници веќе ја имаа направено и се соочуваа со големи болки и проблеми. Операцијата беше уредно закажана, однесувањето на докторот и на останатиот персонал беше одличен и во ниеден момент не ни беа побарани пари или некаква награда. Операцијата помина одлично и јас немав понатамошни проблем со коленото како што имаа моите пријатели. Затоа решив да го наградам докторот со поскап подарок.,*

Од овие случаи можеме да заклучиме дека перцепциите на граѓаните се дека здравствените работници имаат ниски примања и истите треба да се наградат за добро обезбедената здравствена услуга, односно да се мотивираат да ја дадат здравствената услуга најдобро што можат. Но, има и случаи на директна корупција, односно на директно барање средства и услуги за извршување на здравствена услуга, што значи директно прекршување на законот. Сепак граѓаните и во овие случаи не се мотивирани да ги пријават здравствените работници бидејќи сметаат дека здравјето на нивните блиски е поважно од средствата кои биле издвоени за да се добие здравствената услуга.

ПЕРЦЕПЦИИТЕ НА ЈАВНОСТА ЗА КОРУПЦИЈАТА ВО ЗДРАВСТВОТО ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

За потребите на ова истражување беше изготвен и онлајн прашалник составен од 18 прашања. Истиот беше пополнет од страна на 207 испитаници. Главната цел на прашалникот беше да се увидат перцепциите кои граѓаните ги имаат во однос на корупцијата во здравството во Република Северна Македонија, како и главните причини за постоењето на овој вид на корупција.

На прашањето дали сметате дека вработените во јавното здравство имаат ниски примања во однос на работата што ја извршуваат, високи 83.1% од испитаниците одговориле потврдно, 10.1% одговориле дека нивните примања не се мали додека 6.8% одговориле дека не се запознаени со висината на примањата на вработените во јавното здравство. Голем процент на граѓани смета дека ниските примања се и еден од главните фактори за корупцијата во здравството во државата. На прашањето дали сметате дека сте обврзани да дадете подарок или парична награда на вработените во јавното здравство доколку истите ви обезбедат здравствената услуга која ви е потребна, 83.6% од испитаниците одговориле со не, додека 8.2% одговориле дека се должни да обезбедат награда за здравствениот работник кој им пружил брза и квалитетна услуга. На прашањето дали некогаш ви била побарана парична награда или услуга од вработен во јавното здравство за да ја добиете помошта која ви е потребна, високи 25.1% од испитаниците одговориле дека се нашле во таква ситуација, додека 74.9% одговориле дека не им било побаран подарок или услуга за помошта што ја добиле. Сепак процентот на испитаници кои се нашле во ситуација да им е директно побарана награда за услугата која ја добиле е доста висок. Доколку направиме компарација со останатите држави на Балканот, во Република Бугарија само 8%¹¹ од граѓаните се соочиле со проблемот да им биде побарана одредена сума на пари или подарок за да добијат одредена услуга од јавното здравство. Во Хрватска пак согласно направено истражување за колкав процент од граѓаните платиле одредена сума на пари за да дојдат до одредена здравствена услуга изнесува 3%¹² од вкупниот број на пациенти во јавното здравство. Во Република Србија овој процент е најголем, па така 44%¹³ од граѓаните дале одредено мито за да добијат одредена услуга во здравството. Можеме да заклучиме дека е голем процентот на директна корупција во здравството во државите кои се надвор од Европската Унија доколку истиот се спореди со просекот на државите од Европската Унија каде овој процент изнесува 4%.¹⁴

¹¹ Комисија на ЕУ, „Социјален ЕвроБарометар 470 – Корупција“, Комисија на ЕУ, 2017, стр. 85

¹² Комисија на ЕУ, „Социјален ЕвроБарометар 470 – Корупција“, Комисија на ЕУ, 2017, стр. 85

¹³ ЦеСИД, „Ставот на граѓаните на Република Србија за корупцијата“, УНДП Србија, 2015, стр. 14

¹⁴ Комисија на ЕУ, „Социјален ЕвроБарометар 470 – Корупција“, Комисија на ЕУ, 2017, стр. 83

На прашањето дали некогаш сте дале парична награда или услуга поголема од 1.000 денари на вработен во јавното здравство за помошта која сте ја добиле, дури 29% од испитаниците одговориле потврдно, додека 71% одговориле дека не дале парична награда или услуга поголема од 1.000 денари за здравствената помош која ја добиле. На прашањето дали сметате дека вработените во здравството се подложни на корупција 87.4% одговориле потврдно, 2.9% дека вработените во здравството не се подложни на корупција додека 9.7% немаат изграден став околу ова прашање. Ова ни покажува дека перцепцијата на граѓаните за здравствените работници во државата е дека тие се коруптирани, иако само 25% од истите испитаници всушност дале одредена парична сума, подарок или услуга како мито за да добијат одредена здравствена услуга.

Слична е ситуацијата и со останатите држави од Балканот, па така 64.1%¹⁵ од граѓаните на Република Бугарија сметаат дека лекарите се подложни на корупција, во Република Србија 63%¹⁶ од граѓаните сметаат дека вработените во здравството се подложни на корупција додека во Република Хрватска овој процент изнесува 50%.¹⁷ Можеме да заклучиме дека перцепциите на граѓаните во сите држави од Балканот е дека здравствените работници се корумпирани, иако процентот на граѓани кои реално се соочиле со корупција во здравството е многу помал.

На прашањето дали сметате дека вработените во приватните здравствени установи се подложни на корупција дури 49.3% од испитаниците кои одговориле на анкетата сметаат дека и овие вработени се подложни на корупција, 28.5% одговориле негативно додека 22.2% немаат мислење. Перцепциите на граѓаните дека и вработените во приватните медицински установи се подложни на корупција и покрај фактот што нивните плати се поголеми од оние на вработените во јавното здравство укажува на фактот дека во Република Северна Македонија давањето на подароци за добро завршена работа на здравствените работници е социјална норма која е втемелена во општеството.

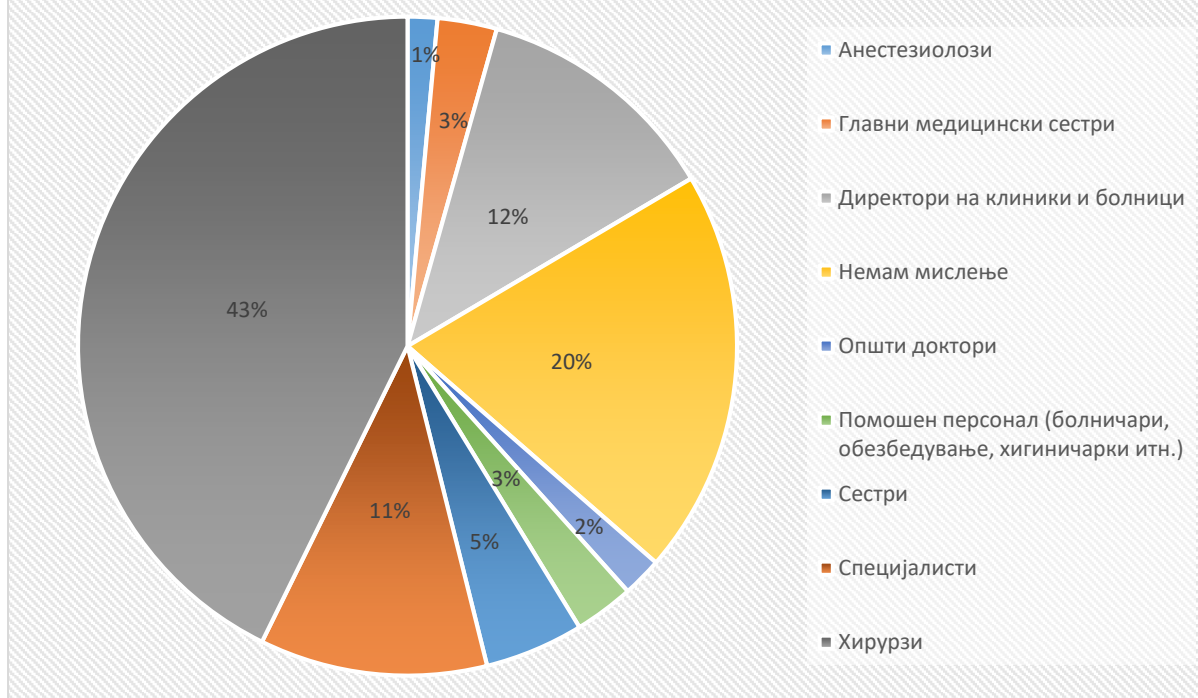
Испитаниците исто така имаат можност да одговорат на прашањето за тоа кој од здравствените работници односно лица вработени во јавното здравство се најподложни на корупција. Според испитаниците во анкетата хирурзите со 43% се најподложни на корупција, па потоа следуваат директорите на клиниките со 12%, специјалистите со 11%, сестрите со 5%, помошниот персонал и главните медицински сестри со по 3%, општите доктори со 2% и анестезиолозите со 1%. Голем број од испитаниците дури 20% немале мислење за тоа која од професиите во јавното здравство најмногу е подложна на корупција. Големи 42.4% од испитаниците сметаат дека награда до 6.000 денари за добро завршена работа на здравствените работници е општо прифатена социјална норма.

¹⁵ Пашев Константин. „Корупција во здравството во Република Бугарија“, Центар за следење на демократијата, Софија, 2007, стр. 21

¹⁶ ЦеСИД. „Ставот на граѓаните на Република Србија за корупцијата“, УНДП Србија, 2015, стр. 14

¹⁷ Будак Јелена и Рајх Едо. „За здравството од економски агол“, Економски Институт, Загреб, 2014, стр.254

Кој од наведените вработени во здравството се најподложни на корупција?

Најголемиот дел од испитаниците дури 68.1% сметаат дека доколку вработените во јавните здравствени установи земаат повисоки плати и имаат подобри услови за работа, корупцијата значително ќе се намали. Високи 88.8% од испитаниците сметаат дека државата не се справува успешно со корупцијата во здравството, 10.1% се изјасниле дека немаат мислење околу ова прашање, додека само 1.4% се изјасниле дека државата успешно се бори против овој вид на корупција.

Во последниот дел од анкетата испитаниците имаа можност да дадат свои сугестии за тоа што треба да се превземе за да се искорени корупцијата во здравството. Најголем дел испитаниците сугерира дека зголемување на платата на вработените во јавното здравство и условите за работа и престој на пациентите се клучни за намалување на корупцијата.

„Подобро организиран здравствен систем, подобри услови за работа на докторите, повисоки плати, подобрување на капацитетите за сместување во јавните здравствени установи (и зголемување на капацитетите за сместување на пациентите), и зголемување на медицинскиот персонал во целина,,.

„Да се покачат платите на сите вработени во здравството на ниво на европскиот просек и да се инвестира во нови болници и медицински апарати и специјализанти во сите области од здравството,,.

„Да се зголемат платите на докторите, а притоа да се воведат поголема контрола во однос на корупцијата и начинот и редоследот на спроведени операции,,.

„Зголемување на платите, подобрување на работни услови, обука за тоа што значи корупција со цел да се зголеми свесноста кај персоналот,,.

Покрај зголемувањето на платата и подобрувањето на условите, испитаниците во анкетата нагласиле дека мора да има позитивни судски пресуди за барање и примање на поткуп во здравството, но и да има јавно објавување на случаите за корупција.

„Нулта толеранција на корупција со строги казни и јавно објавување на случаите на корупција,,.

„Конечно да има позитивни судски пресуди за барање и примање поткуп во здравството,,.

Голем дел од испитаниците исто така сметаат дека треба да се работи на кампања која ќе ја подигне свеста кај граѓаните, но и кај здравствените работници.

„Подигање на медицинската култура на општата популација,,.

„Да се организираат кампањи против корупцијата во здравството со цел да се запознаат и пациентите дека не треба да дадат награди за услуга која ја плаќаат секој месец од својот џеб,,.

„За да се преземе кој било чекор мора најпрво да се промени свеста и на вработените во здравствените установи и на корисниците на здравствените услуги, кој верувам е најтешкиот чекор за да може да се преземе кој било следен,,.

На испитаниците им беше оставен простор да го раскажат и своето директно искуство со корупцијата во здравството. Во најголем број на случаите парични средства биле побарани за да се забрза процесот на добивање на здравствената услуга.

„Во два случаи на карцином во моето потесно семејство, од моето семејство беа побарани парични средства за да се направи операција во побрз рок, во спротивно образложението беше дека нема слободен термин и дека ќе мора да се чека неколку месеци и покрај тоа што ситуациите беа итни,,.

„Здравјето на татко ми ни беше најважно. Боледуваше од карцином на мочен меур. Докторот не сакаше да го оперира додека не донесовме плик, како благодарност што го примил. Не бараше директно пари, но со своето однесување ви дава на знаење дека треба да се почасте. Исто така дознавме и од информациите на другите пациенти на кој принцип работи докторот,,.

„За побрзо да дојде мајка ми до операција ни беше побарана сума пари од хирургот,,.

Голем дел од испитаниците исто така наведоа дека самоиницијативно дале подарок или награда на здравствените работници за успешно дадената медицинска помош.

„Без исклучок давам награда на докторите и сестрите кои солидно си ја вршат работата, кои се коректни, способни и етични. Знам дека генералното правило е „за тоа се платени“, јас гарантирам дека не се платени, а особено сестрите и

болничарите. Засега, со недостоинствени плати не гледам ништо лошо во тоа да биде дополнително почестени.

„Јас лично бев против, меѓутоа моите родители сметаа дека давањето на награда претставува морална обврска во знак на благодарност, имајќи предвид дека операцијата помина успешно и докторите и хирургот успешно си ја завршиле работата,,.

Истражувањето на мислењето на граѓаните ни покажа дека малата корупција во голем дел е присутна во здравството во Република Северна Македонија, но сепак е во границите во кои се движат и соседските земји, а далеку над просечното ниво на корупција во земјите од Европската Унија. Голема улога во малата корупција игра и традицијата на давање на мали поклони и награди на вработените во јавното здравство што е усвоена општествена норма во нашата држава.

ЗАКЛУЧОК

Резултатите од спроведеното истражување и студии на случај ни укажуваат на фактот дека корупцијата како директната така и малата корупција се присутни во јавното здравство во Република Северна Македонија. Главните заклучоци кои можат да се изведат од истражувањата се следните:

1) Процентот на корупција во Република Северна Македонија е висок, во споредба со просечниот процент на корупција во земјите од Европската Унија, но сепак процентот на корупција е во сооднос со процените на корупција во земјите на Балканот со оглед на фактот дека во Република Србија процентот е далеку повисок, но и во земјите од ЕУ како Република Романија каде процентот на корупција во здравството изнесува 19%, Унгарија со 17% и Грција со 13%.

2) Перцепциите на граѓаните во државата за тоа во колкава мера се корумпирани вработените во јавното здравство е многу поголема отколку што е вистинскиот процент на корупција во здравството, па така перцепциите кај 87,4% од граѓаните се дека здравствените работници се корумпирани, а само една третина односно околу 25% од нив навистина се судриле со корупција при добивањето на потребните здравствени услуги. Перцепциите дури и на граѓаните каде реалната корупција е многу мала како во Република Хрватска и Република Бугарија се дека вработените во јавните здравствени установи се корумпирани и тој сооднос во процентите е со огромна разлика, па така во Република Хрватска само 3% од граѓаните се сретнале со директна корупција, а дури 50% сметаат дека здравствените работници се корумпирани. Во Република Бугарија само 8% од граѓаните се сретнале со директна корупција во здравството додека перцепциите на 64.1% од граѓаните се дека лекарите се корумпирани.

3) Земјите кои влегле во Европската Унија бележат значителен напредок со борбата против корупцијата во здравството. Република Бугарија во 2007 година кога и станува членка на Европската Унија има огромен процент на корупција во здравството, односно

39,6%¹⁸ од населението се соочувало со директна корупција, за истата во 2017 година да изнесува само 8%. Република Хрватска има сличен пример, па така нивото на директна корупција во здравството во 1996 година изнесувало 10%¹⁹, додека во 2017 година само четири години по влезот во Европската Унија изнесува само 3%.

4) Граѓаните во Република Северна Македонија ја имаат усвоено нормата дека здравствените работници треба да бидат наградени за добро завршената работа и истата е изразена како кај помладите испитаници така и кај испитаниците на возраст од 18 до 29 години. Во двете возрасни категории процентот е над 60% дека наградите и поклоните се морална одговорност на пациентот и тој мора да ги награди здравствените работници.

5) Покрај негативните перцепции за корупција во јавното здравство, истражувањето покажа дека голем број на граѓани имаат перцепција дека случаи на корупција се среќаваат и во приватното здравство, па дури наведоа и примери за истото.

ПРЕПОРАКИ

Според наодите и заклучоците кои беа изведени од спроведеното истражување може да се дадат препораки во неколку области кои би ја намалиле корупцијата во здравството.

1) Зголемување на контролата и надзорот по однос на хиерархија во здравствениот систем од врвот надолу. Тука може да се превземат голем број на мерки како ненајавени инспекциски надзори, ревизии на документи, ревизии на финасиските системи, па дури и воведување на системи за севкупна контрола на податоците во целиот здравствен систем кои со вградени алгоритми можат да ги алармираат надлежните институции за постоење на сомневање за корупција. Сепак зголемените контроли доколку не се пропратени со соодветни и високи санкции нема да придонесат за намалување на корупцијата. Потребни се и законски промени со кои ќе се зголемат казните за здравствените работници кои се корумпирани.

2) Зголемување на контролата и надзорот од дното нагоре. Во овој дел треба да се превземат мерки преку кои ќе се мотивираат граѓаните да пријавуваат случаи на корупција во здравството. Треба да се спроведе целокупна кампања која ќе ги едуцира и ќе ги мотивира граѓаните, но и ќе ја разруши усвоената норма дека здравствените работници треба да бидат наградени за својата работа. Сепак доколку не се воведат соодветни санкции и доколку споровите за корупција не добијат соодветни судски разрешници, целокупната кампања за подигнување на свеста кај граѓаните нема да вроди со намалување на корупцијата во здравството.

3) Мотивирање на вработените во јавното здравство. Во овој дел треба да се превземат мерки за зголемување на платите на вработените во јавното здравство, воведување на дополнителни финансиски стимулации за вработените кои ќе работат над просекот, како

¹⁸ Пашев Константин. „Корупција во здравството во Република Бугарија“, Центар за следење на демократијата, Софија, 2007, стр. 20

¹⁹ Будак Јелена и Рајх Едо. „За здравството од економски агол“, Економски Институт, Загреб, 2014, стр.254

и користење на нефинансиски мерки за да се мотивираат вработените во јавното здравство вклучувајќи нова опрема, подобри услови за работа, квалитетни материјали и доволен број на вработени со кои ќе може да се намали обемот на поединечна работа.

4) Ревидирање на законската рамка во здравствениот систем на Република Северна Македонија. Со оглед на фактот дека земјите членки на Европската Унија се соочуваат со многу мал процент на корупција во здравството, потребно е ревидирање на законската рамка во државата и нејзино приближување до државите во ЕУ со кои имаме слични правни и здравствени системи.

ПРОФИЛ НА АВТОРОТ

Дарко Црвенковски е роден во Скопје во 1989 година. Додипломските студии ги завршил на правниот факултет "Јустинија Први" во Скопје на секторот за политички науки каде во 2014 година ги завршува и магистерските студии на секторот за политички менаџмент. Во моментот е магистрант на факултетот за деловна економија и организациони науки при Универзитетот "Американ Колеџ" во Скопје на секторот финансии и банкарство.

Најголем дел од своето работно искуство го стекнува преку работа на домашни и регионални проекти на меѓународни организации како Светска Банка и СИДА. Во Институтот за економски стратегии и меѓународни односи Охрид е дел од програмата за Млади лидери и политички дијалог, а работи во делот на антикорупциски политики. Автор е на голем број истражувања од различни области како родовата еднаквост, економијата и антикорупцијата.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

ИСТРАЖУВАЊА

- Брукер Тилл. „Игнорирањето на Пандемијата – Како корупцијата во здравството го загрозува Универзалното право на здравствена заштита”, Transparency international , 2019
- Будак Јелена и Рајх Едо. „За здравството од економски агол”, Економски Институт, Загреб, 2014
- Комисија на ЕУ, „Социјален ЕвроБарометар 470 – Корупција”, Комисија на ЕУ, 2017
- Пашев Константин. „Корупција во здравството во Република Бугарија”, Центар за следење на демократијата, Софија, 2007
- ЦеСИД. „Ставот на граѓаните на Република Србија за корупцијата”, УНДП Србија, 2015

ЗАКОНИ

- Закон за здравствена заштита на Република Северна Македонија
- Закон за вработените во јавниот сектор на Република Северна Македонија
- Закон за здравствена заштита на Република Србија
- Законот за професионални организации на лекари и забари на Република Бугарија
- Закон за здравствена заштита на Република Хрватска
- Закон за спречување на судир на интереси на Република Хрватска
- Закон за државни службеници на Република Хрватска

ВЕБ СТРАНИ

- Официјална веб страна на Transparency international:
<https://www.transparency.org/topic/detail/health>
- Веб страна на Министерството за здравство на Република Северна Македонија -
<http://zdravstvo.gov.mk/zakoni-2/>
- Веб страна на Министерството за здравство на Република Хрватска -
<https://zdravlje.gov.hr/pristup-informacijama/zakoni-i-ostali-propisi/zakoni/zdravstveni-zakoni/1615>
- Веб страна на Министерството за здравство на Република Бугарија -
<http://www.mh.government.bg/bg/normativni-aktove/zakoni/>